

УДК 373.8: 332.15

ББК 65.32.-18

Баланюк І.Ф., Баланюк С.І.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку і аудиту,
кафедра менеджменту і маркетингу,
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Південний бульвар, 37, кв. 6,
тел.: 0950561827,
e-mail: serhio088@gmail.com

Анотація. Стаття спрямована на дослідження проблеми розвитку господарств населення в системі сільських територій. Метою визначено розробку теоретичних та організаційних засад діяльності господарств населення в системі розвитку сільських територій.

На основі власних досліджень і систематизації поглядів науковців-аграріїв встановлено, що господарства населення виконують чимало функцій. Зокрема, у виробничій сфері власники особистих селянських господарств, збільшивши земельні наділи (за рахунок розширення присадибних ділянок й одержання земельних паїв) і припинивши діяльність у колективному сільськогосподарському підприємстві, нарощують власне виробництво – продукція виготовляється для самозабезпечення, а надлишки реалізуються на ринку; у соціальній сфері господарства населення забезпечують себе, а також членів сім'ї, родини роботою, розбудовують житло, беруть участь у розвитку сільської території.

Теоретико-методологічною основою вивчення особливостей функціонування господарств населення в системі розвитку сільських територій є діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів, пов'язаних із розвитком господарств населення в системі сільських територій. У роботі також було використано такі методи дослідження, як аналіз і синтез – для вивчення особливостей та закономірностей розвитку господарств населення й сільських територій; монографічний – для поглибленого вивчення функціонування господарств населення та їх соціально-економічного розвитку в системі сільських територій.

Ключові слова: господарства населення, сільські території, система, функції, розвиток, підсистема.

Annotation. The article deals with the investigation of the problem of the development of the people's economies in the system of rural territories. The aim of the article determines the working out of theoretical and organization measures of the people's economies' activity in the system of the rural territories' development.

On the basis of the private investigations and systematization of agrarian scientists' views it has been determined that the people's economies play so many functions which are grouped by their spheres. In particular in manufacturing sphere the owners of the private peasants' economies having increased their land plots (by the expansion of the land plots and getting their land shares) and having stopped their activity in a collective agricultural enterprise, extend their private production – output is produced for self – sufficiency, and surpluses are realized at the market in social sphere people's economies provide with the work themselves and also all the members of the family and relatives, build their dwellings, and take part in the development of rural territories.

The theoretical and methodological basis is a dialectic method of cognition the economic phenomena and processes, connected with development of people's economies in the system of rural territories. Such methods of investigation as analyses and synthesis were used in this article; for studying the peculiarities and regularities in the development of people's economies and rural territories: monographic – for thorough studying the functioning of the people's economies and their socio and economic development in the system of rural territories.

Keywords: people's economies, rural territories, system, functions, development, subsystem.

Вступ. Важливим аспектом підвищення соціально-економічної результативності функціонування господарств населення є їхній розвиток в органічній єдності з тією сільською територією, яка забезпечує їм просторову, а також ресурсну базу для виробничої діяльності. Водночас вона являє собою середовище, у якому формуються, утверджуються й розвиваються господарства населення. У свою чергу господарства населення – одна з найважливіших складових системи сільської території. У нашому дослідженні вони розглядаються як її база, системотворча ланка. Тому соціальне й організаційно-економічне забезпечення функціонування господарств населення в системі сільських територій є проблемою, що потребує невідкладного розв'язання.

Сутність і роль господарств населення й сільських територій у соціальному розвитку аграрного сектору висвітлювали у своїх працях вітчизняні вчені Л.Балаш, О.Біттер, О.Бородіна, В.Бурлакова, Ю.Губені, В.Липчук, І.Лукінов, О.Павлов, М.Пітюлич, О.Попова, І.Прокопа, М.Смушак, Т.Шматковська, М.Шульський, В.Юрчишин, В.Якубів та ін. Проте більш детального розгляду потребує організаційно-економічне забезпечення функціонування та розвитку господарств населення на сільських територіях.

Постановка завдання. Важливою особливістю дослідження сучасних проблем сільського господарства й села є послідовне підвищення уваги до економічного й соціального розвитку сільських територій. Категорія “сільська територія” поступово входить у наукове й прикладне використання в процесі розробки заходів із підвищення соціально-економічної результативності розвитку сільського господарства.

Мета статті полягає в розробці теоретичних засад діяльності господарств населення в системі розвитку сільських територій Івано-Франківської області.

Результати. Селянські господарства України з початку ХХ ст. пройшли еволюційний шлях від одноосібних селянських господарств, особистих підсобних господарств до особистих селянських господарств.

Основа особистих підсобних господарств – праця членів сім'ї, яка базувалася на землі й власних засобах і предметах праці. Тут спостерігалось поєднання особистої власності на будівлі, худобу, птицю, вироблену продукцію, а також землю, яка за суттю була державною, проте передавалася селянам для використання [1, с.167].

Нові умови господарювання особистих селянських господарств вплинули на зміну їх функцій. Дослідники не одностайні в поглядах на те, які саме функції повинні виконувати господарства населення. Учені у своїх працях обґрунтовують різну їх кількість. Це залежить перш за все від сфери та напряму того чи іншого наукового дослідження. В основному авторів можна розділити на тих, що розглядають функції господарств населення у вузькому розумінні (виробничого спрямування) і в більш широкому, який, окрім виробничого аспекту, торкається соціальної сфери.

Ширше функції господарств населення розглядає І.Свиноус, виокремлюючи такі: самозабезпечення, бюджетонаповнення, ресурсо- та енергозбереження, соціальну та виховну [2, с.36–38]. Схожого погляду дотримується І.Франчук, яка наводить такі їхні функції: соціальну, економічну, демовідтворювальну, духовну, виховну й екологічну [3, с.31–32].

У більш вузькому розумінні розглядає функції господарств населення Л.Балаш, яка виокремлює постачальницьку, виробничу, посередницьку та споживчу [4, с.18]. Т.Беркута, обґрунтовуючи функції виробництва сільськогосподарської продукції, наголошує на участі господарств населення в забезпеченні відтворення робочої сили [5, с.26]. В умовах глобальної економічної кризи господарства населення, за обґрунтуванням М.Вдовиченка та М.Нестерця, виконують не лише функцію самозабезпечення, а й реалізують частину виробленої продукції державі, споживчій кооперації та на ринку, поліпшуючи тим самим постачання міського населення [6, с.76].

Поділяючи думку науковців із цього приводу, вважаємо, що основні функції господарств населення можна об'єднати, виокремивши:

- виробничу функцію, оскільки власники особистих селянських господарств, збільшивши земельні наділи (за рахунок розширення присадибних ділянок й одержання земельних паїв) і припинивши свою участь у колективних сільськогосподарських підприємствах, розширюють власне виробництво, у результаті чого виробляється продукція для самозабезпечення, а надлишки реалізуються на ринку; для забезпечення виробництва здійснюється постачання (придбання) пального, насіння, добрив тощо;
- соціальну функцію, оскільки господарства населення забезпечують себе, а також членів сім'ї, родини роботою, розбудовують житло, здійснюють придбання матеріальних ресурсів, здобувають освіту, беруть участь у розвитку сільської території;
- виховну функцію: старше покоління передає свій досвід господарювання дітям і внукам.

Забезпечення виробничої, соціальної та виховної складових функціонування господарств населення утворює суспільну складову: дані суб'єкти господарювання постачають державі 3/4 всієї продукції сільського господарства, що дає підстави називати їх "годувальниками країни".

Рівень розвитку господарств населення певною мірою відображає стан і рівень розвитку сільських територій і, навпаки, сільська територія як середовище існування, життєдіяльності селян та функціонування господарств населення зумовлює (через наявність сприятливого чи несприятливого підприємницького середовища) можливості й умови ведення господарської діяльності, визначає фактори, які надалі впливають на їх соціально-економічне становлення [7, с.65].

Вивчення проблематики сільських територій для вітчизняної наукової думки є відносно новим явищем, а його багатогранність і широкий спектр досліджень зумовлюють значну кількість підходів до визначення сутності цього поняття. Одним із таких підходів є територіальний, за яким сільську територію вивчають за територіальною ознакою, тобто фізичною площею землі, яка містить у собі одне (чи більше) сільське поселення. Учені визначають сільську територію як "історично сформований елемент поселенської мережі, що поєднує всю сукупність сільських населених пунктів: селищ, сіл, хуторів, односімейних жилих утворень, що знаходяться під юрисдикцією сільських (селищних) рад" [8, с.449].

Важливим у формуванні наукової думки щодо розвитку сільських територій стало застосування системного підходу в дослідженні зазначеної проблематики. Одним із перших до нього звернувся В.Юрчишин, який підкреслив, що "сільська територія у сучасному розумінні являє собою складну і багатофункціональну природну, соціально-економічну й виробничо-господарську структуру та характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей: площею земельних угідь, на яких вона розміщена; чисельністю тих, хто проживає, і зайнятих у виробництві чи обслуговуванні людей; обсягами і структурою виробництва; розвитком соціальної й виробничої інфраструктури; формою зайнятості тих, хто проживає на ній, та іншими рисами" [9, с.7]. Один із внесків науковця в дослідження сутності сільської території стосується її розвитку із селяноцентристських позицій. Його суть полягає в тому, що визначальною складовою сільських територій є селянин як основна функціональна одиниця сільських територій. Погоджуючись із цією думкою, вважаємо, що селянин є одночасно суб'єктом й об'єктом розвитку сільських територій, тобто рушійною силою вказаного процесу й водночас тим, на кого спрямований результат розвитку.

Дослідження місця господарств населення в системі сільських територій, на нашу думку, потребує застосування системно-соціального підходу, за якого сільську територію слід розглядати як відкриту багатофункціональну систему з виокремленням у ній усієї сукупності соціальних складових: освітніх, лікувально-оздоровчих, народно-куль-

турних, демографічних, кадрово-забезпечуючих. Чільне місце серед них належить духовній складовій розвитку сільських територій і господарств населення.

Забезпечення соціального розвитку сільських територій повинно бути спрямоване, передусім, на підвищення життєвого рівня селянських і всіх інших родин [10, с.114]. Зважаючи на те, що господарства населення є суб'єктами господарювання сімейного типу й функціонують у межах сільських територій, можемо стверджувати, що вони – основний об'єкт розвитку соціальної складової системи сільських територій. Визначальною передумовою їх ефективної розбудови слід вважати формування сприятливого системозабезпечуючого середовища. Його особливість полягає в тому, що воно водночас виконуватиме системозабезпечуючу функцію розвитку господарств населення.

Беручи до уваги сучасні дослідження розвитку сільських територій, вважаємо, що всі елементи та складові, що утворюють їх систему, поділяються на територіальну, ресурсозабезпечуючу, виробничу та соціальну субсистеми. Кожна з них, у свою чергу, складається із субсистем нижчого порядку, функціонування й цілеспрямований розвиток яких забезпечує дієздатність системи в цілому. Вона може існувати та розвиватися лише за умови функціонування кожної із субсистем. Відповідно всі вони повинні діяти гармонійно, злагоджено та взаємоузгоджено, оскільки відставання хоча б однієї з них гальмує всю систему сільської території, від чого, урешті-решт, страждає добробут її основної життєзабезпечуючої складової – селянської родини.

Територіальна субсистема визначає просторову локалізацію, яка властива кожній сільській території і є підґрунтям для всіх інших субсистем. Сільська територія фізично є геопросторовою одиницею та входить до складу адміністративно-територіальних утворень. Вона характеризується певними вимірними ознаками, які можна вважати вихідними параметрами її потенціалу – площею, локалізацією, особливостями рельєфу й клімату, чисельністю населення та його щільністю тощо.

Важливе значення в розвитку господарств населення в системі сільських територій має фінансова складова ресурсозабезпечуючої субсистеми. Так, на відміну від інших виробників сільськогосподарської продукції, функціонування яких спрямоване на одержання й максимізацію прибутку, діяльність господарств населення зосереджена переважно на забезпеченні життєдіяльності селянської родини. Це проявляється в тому, що господарства населення забезпечують себе основною частиною необхідних продуктів харчування шляхом власного їх виробництва. Дохід від реалізації сільськогосподарської продукції спрямовується на придбання продуктів харчування, які не виробляються господарством, інших необхідних товарів і послуг, а також на підтримку функціонування господарства. Частину доходів господарств населення складають також кошти, отримані не від сільськогосподарського виробництва та послуг – пенсії, стипендії, субсидії, заробітна плата членів селянської сім'ї, допомога родичів тощо.

Таке фінансове забезпечення й спосіб господарювання можна назвати лише засобом виживання селян, оскільки про отримання прибутків і збагачення мова не йде зовсім. Це унеможливує розвиток господарств населення як повноцінних суб'єктів господарювання, виробників сільськогосподарської продукції, оскільки в самому понятті розвитку закладені насамперед висхідні параметри (збільшення, покращення, нарощення обсягів тощо). Для того щоб господарства населення мали можливість розвиватися, їм, безумовно, необхідні фінансові ресурси. Так, сільськогосподарські підприємства мають змогу долати цю проблему через отримання кредитів (часом здешевлених), проте цей шлях неможливий для господарств населення у зв'язку з тим, що вони не є юридичною особою і фактично не мають змоги отримати кредит. Виняток можуть становити фізичні особи-підприємці, однак обсяги доступних для них кредитів також доволі обмежені. Як бачимо, існує величезна "діра" на законодавчому рівні, яка перешкоджає розвиткові господарств населення, які є потужною, а подекуди й провідною, складовою системи агропродовольчого забезпечення країни.

Висновки. Результати дослідження особливостей функціонування господарств населення в рамках вивчення їхнього місця та ролі в розвитку сільських територій дають підстави для кількох найважливіших висновків.

Розвиток господарств населення в системі сільських територій є двостороннім, взаємофункціональним процесом, який, з одного боку, через соціально-економічну результативність функціонування господарств населення (у їх поєднанні з іншими суб'єктами господарювання) відображає рівень розвиненості та становлення сільської території, а з іншого, – залежно від сприятливості підприємницького середовища, зумовлює формування, становлення й утвердження господарюючих суб'єктів.

Можна стверджувати, що господарства населення є елементом виробничо-господарської підсистеми сільських територій, суб'єктом її виробничих відносин, функціонування та розвиток яких забезпечують соціально-економічну розбудову сільських територій. Попри те, що тут виробляється основна частка валової продукції сільського господарства, вони залишаються найменш вивченими суб'єктами господарювання.

Господарства населення відіграють провідну роль у соціально-економічному розвитку сільських територій: з одного боку, забезпечують зайнятість сільського населення, а з іншого, – здійснюють випуск продукції для власних потреб селян і реалізації на ринку. Вони є невід'ємною складовою і фактично одним із засобів існування села з усіма притаманними йому особливостями проживання й праці.

1. Баланюк С. І. Еволюція розвитку господарств населення / С. І. Баланюк // Особенности развития регионов Украины в новых экономических условиях : материалы II Всеукр. науч. web-конф. молодых учёных. – Симферополь : ДИАЙПИ, 2011. – С. 166–168.
2. Свиноус І. В. Економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств / І. В. Свиноус. – К. : Аграр Медіа Груп, 2010. – 414 с.
3. Франчук І. Б. Розвиток особистих селянських господарств у малоземельному регіоні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)” / І. Б. Франчук. – Львів, 2009. – 199 с.
4. Балаш Л. Я. Шляхи розвитку особистих селянських господарств : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)” / Л. Я. Балаш. – К., 2007. – 214 с.
5. Беркута Т. В. Трансформація господарств населення в умовах аграрних перетворень : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 “Економіка та управління національним господарством” / Т. В. Беркута. – К., 2009. – 225 с.
6. Вдовиченко М. Х. Особисте господарство селянина / М. Х. Вдовиченко, М. А. Нестерець // Економіка АПК. – 1995. – № 6. – С. 76–79.
7. Баланюк С. І. Господарства населення у системі сільських територій: рушії та блокатори розвитку / С. І. Баланюк // Матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [“Механізми формування конкурентоспроможності продукції, підприємств і територій”], на базі Ун-ту економіки і підприємництва, (Хмельницький, 11–12 жовт. 2012 р.). – Тернопіль : Крок, 2012. – С. 64–66.
8. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва : посібник у питаннях та відповідях / за ред. П. Т. Саблука. – К. : ІАЕ, 1999. – 532 с.
9. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки / В. В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 3–10.
10. Біттер О. А. Рівень життя сільського населення: проблеми і перспективи / О. А. Біттер. – Львів : Укр. технології, 2005. – 288 с.

References

1. Balanyuk, Serhii. *Evolution of the development of the people's economy*. Simferopol : DIP, 2011. Print.
2. Svinous, Ivan. *Economical aspects of the functioning of the private peasant's economies*. Kyiv: Agrar Media Group, 2010. Print.
3. Franchuk, Iryna. *Peculiarities of the private peasant's economies in a small land region*. Lviv: 2009. Print.
4. Balash, Lidia. *Ways of the development of the private peasants' economies*. Kyiv: 2007. Print.
5. Berkuta, Tetyana. *Transformation of the people's economies in the conditions of agrarian reforms*. Kyiv: 2009. Print.
6. Vdovychenko, Mychailo. “Private peasant's economy”. *Economica AIC* 6(1995): 76–79. Print.

7. Balanyuk, Serhii. "People's economies in the system of rural territories". *Materials of an international scientific and practical internet – confer.* Hmelnytsky, Ternopil: Krok [Step], 2012. Print.
8. Sabluk, Petro. *Reforming and development of enterprises of agro-industrial production. Textbook in questions and answers.* Kyiv: IAE, 1999. Print.
9. Urchyshyn, Volodymyr. "Rural territories as systemforming factors of the development of agrarian sector in economics". *Ekonomika AIC* 3 (2005): 3–10. Print.
10. Bitter, Olexandr. *Standards of living of rural people: problems and perspectives.* Lviv: Ukrainian technologies, 2005. Print.

Рецензенти:

Якубів В.М. – доктор економічних наук, професор кафедри обліку і аудиту ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника";

Шеленко Д.І. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

УДК 005.932: 338.49

ББК 65.291.592

Полянська А.С.

ФОРМУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра менеджменту і адміністрування,
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15,
тел.: 034223557,
e-mail: parvs@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто вплив промислового розвитку на формування логістичної інфраструктури в регіоні. Визначено основні елементи логістичної інфраструктури регіону. Охарактеризовано перешкоди на шляху до використання логістичного підходу в регіональному управлінні. Охарактеризовано структуру логістичної інфраструктури для забезпечення промислового розвитку регіону на прикладі підприємств нафтогазового комплексу. На базі розрахунку коефіцієнта спеціалізації обґрунтовано необхідність урахування виробничої спеціалізації регіону в процесі формування логістичної інфраструктури регіону. Узагальнено принципи логістичного управління в процесі формування логістичної інфраструктури регіону.

Ключові слова: регіон, логістика, логістична інфраструктура, коефіцієнт спеціалізації, принципи формування логістичної інфраструктури.

Annotation. The article considers the influence of industrial development on the logistics infrastructure formation in the region. The main elements of the logistics infrastructure in region are determined. The obstacles on the way of using the logistic approach in the regional management are outlined. The structure of the logistics infrastructure for the regional industrial development on an example of oil and gas companies is characterized. On the basis of the coefficient of specialization calculation, the necessity of taking into account the regional production specialization in the formation of regional logistics infrastructure is grounded. The main principles of logistics management in the process of logistics infrastructure formation in the region are generalized.

Keywords: region, logistics, logistics infrastructure, the coefficient of specialization, principles of formation of logistics infrastructure.

Вступ. Сьогодні питання галузевого й регіонального розвитку лежать у площині реалізації комплексних програм розвитку, які б ураховували пріоритети загальнодержавного, галузевого та регіонального поступу. А це можливо за умови ефективного промислового виробництва, орієнтованого на споживача й відповідного рівня розвитку чутливої до його зміни інфраструктури. Нині інфраструктура регіону охоплює комплекс виробничих і невиробничих галузей та сфер діяльності, які забезпечують хід й